

*De articulis litterarum Papae: A Critical Edition**

Piero Capelli

Ca' Foscari University Venice

1. Introduction

The thirty-five charges that Nicholas Donin levelled against the Talmud to pope Gregory IX in the twelfth year of his pontificate (1238/39) and documented with Talmudic proof texts translated into Latin for the very first time (in all likelihood first by Donin himself into vernacular French, then from French into Latin by another translator)¹ are the document that ignited the investigation (if not the actual trial) about the Talmud that took place in Paris in 1240 and led after some years to the first assuredly attested public burning of Talmudic manuscripts in the European Middle Ages.² Of the three extant medieval witnesses, only MS *P* (along with its *descriptus Z*) bears in the upper margins the title *De articulis litterarum Papae*. Until now, the text was edited only by Isidore Loeb in 1880-1881 on the basis of *P* alone (which Loeb transcribed with some minor mistakes). The text thus edited by Loeb has subsequently been translated into French by Loeb himself and into English by Jean Connell Hoff in 2012.

The present new edition of the *Articuli* is therefore the first based on a thorough collation of all available medieval textual evidence (the three collated manuscripts are listed hereafter in the list of abbreviations). Whereas Loeb's 'edition' was actually little more than a diplomatic transcript, mine is meant to be a proper critical edition, aiming at reconstructing at best the purported original of the *Articuli*, or at least the archetype of all the extant textual witnesses. The readings that I deemed correct are incorporated into the reconstructed text in what is commonly – if incorrectly – called an 'eclectic' way:

* I conducted most of this work during Spring Term 2017 at the Center for the Study of Conversion and Inter-Religious Encounters directed by Haim Harvey Hames at Ben-Gurion University of the Negev in Beersheva, thanks to both a Bi-national Scholarship for Scientific Cooperation between Italy and Israel, and the funds of 2015 Italian Research Project of National Interest (PRIN) on 'The Long History of Anti-Semitism. Jews in Europe and the Mediterranean (X-XXI Centuries): Socio-Economic Practices and Cultural Processes of Coexistence between Discrimination and Integration, Persecution and Conversion' (prot. 2015NA5XLZ_003) coordinated by Germano Maifreda. My most heartfelt thanks go to Ulisse Cecini, Óscar de la Cruz Palma and Alexander Fidora of the team of the European Research Council Project on 'The Latin Talmud and Its Influence on Christian-Jewish Polemic' (CoG 613694, FP7/2007-2013) directed by Alexander Fidora at the Universitat Autònoma de Barcelona, for their precious advice and for allowing me to freely use their excellent digital reproductions of all the manuscripts (I had previously transcribed *P* autographically). Had it not been for Giulia Ammannati's and Isaac Lampurlanés Farré's extraordinarily generous and competent help in palaeographical matters, I would never have been able to conduct this work. Any misreading, misinterpretation, or utter mistake is solely my own.

1. See Fidora and Cecini, 'Nicholas Donin's Thirty-Five Articles'.
2. Cf. recently Rose, 'When Was the Talmud Burnt at Paris?'; Chazan, 'Trial, Condemnation, and Censorship'; Capelli, 'Nicolas Donin'.

- indicative errors make it possible to reconstruct a bipartite textual genealogy, one branch being represented by MS *P*, and the other branch by MSS *C* and *G*;
- a great number of errors is shared by *C* and *G*; on the contrary, the errors in *P* are very scanty; also, the rendering of Hebrew and Aramaic names and titles is much more accurate in *P* than in *CG*;
- in such cases, I accepted in the reconstructed text either the very many correct readings of *P* or the very few correct readings of *CG*; in cases of generic cases of variant readings (both correct), I followed the classic criteria of *usus scribendi*, *lectio difficilior*, and the like, finding that in almost all cases the reading provided by *P* was preferable;
- therefore, the reconstructed text does not fully correspond to the text of each of the manuscripts; yet, all the variant readings (thus, the text of each manuscript) can be traced in the critical apparatus.

The readings in my reconstructed text that differ from Loeb's transcript of *P* (and thus from both his French translation and Connell Hoff's English one) are listed below (§§ 3.1, 3.2, 3.5).

2. Editing conventions

I resorted to the following editorial criteria:

- a. I used capital initials for ethnonyms, ethnic adjectives, and names of languages (e.g. *Iudaeus*, *Hebraicus sermo*).
- b. I adapted the punctuation to modern usage. In particular, I introduced colons at the beginning of quotations from Scripture or from the Talmud; quotations from Scripture are placed between guillemets, and quotations from the Talmud are placed between inverted commas.
- c. The numbering and underlining of the headings of the *articuli*, the *glosae*, and other parts of the text are given according to *P*. The explanations and translations of Talmudic expressions, also underlined in *P*, are rendered between hyphens and in a smaller font. As for the spelling of proper names and titles of works in Hebrew or Aramaic, I also follow *P*, whose rendering of the Semitic originals is much more accurate than *C*'s and *G*'s.
- d. In the manuscripts, quotations from the Vulgate frequently consist of only the first letters of the words quoted. I have resolved all such abbreviations. *Xpist-* is consistently rendered with *Christ-* and *Ihesus* with *Iesus*. Quotations from the *Psalms* in the *Articuli* are closer to the text of the Gallican Psalter (*Psalmi iuxta Septuaginta emendati*) than to that of the *Psalterium iuxta Hebraeos* (*Psalmi iuxta Hebraicum translati*); therefore I adopted the numbering of the *Psalms* and their verses according to the recension of the

Gallican Psalter as edited by Weber and Gryson in the fifth edition of their *Biblia Sacra Vulgata*.³

- e. The Latin spelling is thoroughly uniformed – both in the text and in the apparatus – to the standard of the Vulgate according to Weber and Gryson. Thus, I have not recorded the following spelling alternatives or peculiarities, that are extremely frequent but equally inconsistent in all the manuscripts, as much as they are irrelevant for the constitution of the text:
- i) *u/v* (e.g. *ubi/vbi*);
 - ii) *ae/e* (e.g. *quaedam/quedam, suae/sue*)
 - iii) *oe/e* (e.g. *foedus/fedus*)
 - iv) *t/c* (e.g. *ratio/racio*);
 - v) *iy* (e.g. *Israel/Ysrael*);
 - vi) *ij* (e.g. *iudicium/judicium*), except for the initials of names and titles from the Hebrew or the Aramaic (*Jossua, Jessuhot, Joceb, Jevamot*);
 - vii) *h/ch* (e.g. *mihim/michi*);
 - viii) *x/s* (e.g. *dexteram/desteram, exspectantes/expectantes*);
 - ix) *m/n* (e.g. *quicumque/quicunque, comburitur/conburitur*)
 - x) *b/p* (e.g. *obtineat/optineat*);
 - xi) *c/sc* (e.g. *obicitur/obiscitur*);
 - xii) *c/q* (e.g. *locutus/loqutus*)
 - xiii) *-t/-d* in word endings (e.g. *caput/capud*);
 - xiv) simple metatheses (e.g. *interpretatur/interpetratur*);
 - xv) inconsistent spacing (e.g. *cornupecierit /cornu pecierit*);
 - xvi) consonants doubled or made single and non-morphological assimilations or dissimilations of consonants (especially frequent in MS C: e.g. *edidisse/eddidisse, filius/fillius, buliente/bulliente, mensis/messis o menssis, quiptetur/quitetur, sollempnis/sollemnis, depicta/depita*);
- f. Differences in the spelling of Latin words are registered in the critical apparatus only in the rare instances when they bear any relevance for textual reconstruction, whereas differences in the spelling of words, names, and titles transcribed from Hebrew and Aramaic are all registered in the apparatus.

3. Indicative Errors and Stemma Codicum

3.1. Conjunctive errors in PCG

VI scribae *coni. Loeb*] scribere PCG XIV || tribuum *coni. Capelli*] tributum P tribus C tribuit G || XVIII et custodiam *coni. Loeb*] est custodia PCG

In XII, Loeb conjectured ‘bovem extranei’ for mistaken ‘bovem Israel’ of PCG; the error is, however, polygenetic and bears no stemmatological relevance. In XIII

3. *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, ed. by Weber and Gryson.

and **XIV**, Loeb resorted to Rashi's gloss and to the Talmudic text to integrate two *sauts du même au même* (*quod... quod* and *qui... qui*) equally shared by *PCG*; *sauts* are polygenetic, textually irrelevant errors, but such a coincidence in all the manuscripts in two *sauts* at such short distance can be considered, if not a proof, at least a clue to the presence of both *sauts* in the archetype. In **XXV**, 'ita' of *PCG* (emendated in 'tristitia' by Loeb) is not a proper error, but rather a simple variant reading (that is, 'tristitia' is contextually and stylistically to prefer, but 'ita' makes good sense too).

3.2. Diffraction in PCG

XXII andetee coni. Fidora-Cecini] audecoz P audeser CG (further conjunctive error of CG)

3.3. Correct readings in P vs. conjunctive errors in CG (with some cases of diffraction between C and G)

Prologue sunt P] super CG | incredibilis P] incredulum CG | fosso pariete P] fosse paritate CG | reptilium et animalium P] reptilia et alium CG | plurimum eruditum P] populum C plurimum G | singulisque P] singulum quod CG || **IV** in inmensum P] in tensus C intensus G | esse P] omne CG || **VI** faciendi i.e. affirmativis P] faciendum affinitatis CG | praecipere P] praecipe CG | mirelab (?) P] iubal CG | idem P] diem CG || **IX** oratio P] ratio CG **X** currus electos P] lectos currus CG | iumenta P] invenit CG || **X** non nisi de hoc quod qui P] non nisi hoc quod || CG **XI** ibi dicitur: Dicit Relakys: Goy qui P] om. CG || **XII** gentibus P] eractibus C et (?) actibus G | tenerunt P] torruerunt CG | miaudent i.e. P] mandavit CG || **XIII** facio P] serio CG || **XIV** manuali P] aiali C animal G || **XV** et praesis diei et nocti P] ut praesis diei nox CG || **XVII** ad dicendum P] adiscendum CG | lo per lameth et aleph P] io per samer et uau CG | lo per lameth et vahu P] lophamer et aleph CG (alehp G) || **XVIII** folio P] fillio C filo G || **XXI** hoc P] lxx CG | tantum modo locus i.e. quattuor brachiorum ubi P] tantummodo igitur (?) C tantum modo sibi G || **XXIII** intrarem P] iterum CG || **XXVIII** vergere P] verbigene CG || **XXXI** macoroz P] macozer CG

3.4. Correct readings in PG vs. separative errors in C

III minorata PG] memorata C || **XII** petiit PG] periit C

3.5. Correct readings in CG vs. separative errors in P

VII super dextera quod sit sinistra et super sinistra quod sit dextera CG] super dextera quod sit sinistra et super dextera quod sit sinistra P || **VIII** supple CG] supra P

XVIII magnum *CG*] magisteri *P* || **XXXI** Helurym in pereg *CG* Heluzym in pereg *G* Heruvym in pereg *coni. Loeb*] *om. P*

3.6. *Stemma codicum*

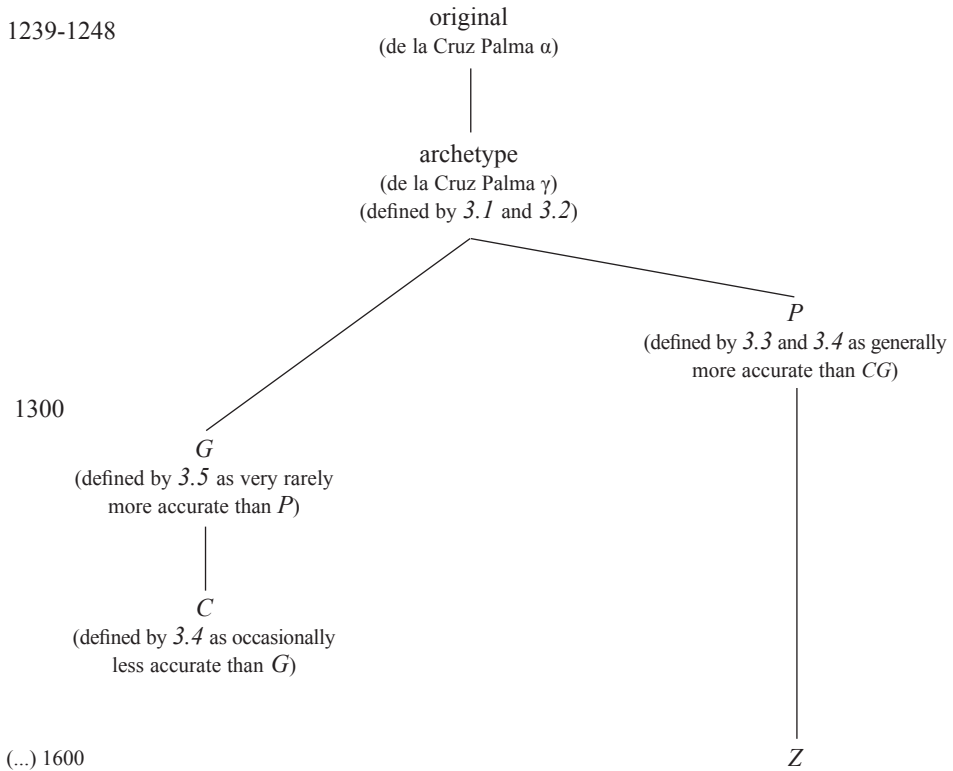
Óscar de la Cruz Palma formulated the hypothesis that the text of the *Extractiones de Talmud* in *P* codicologically pre-dates that of *CG* but is redactionally more recent, as resulting from a process of correction of the original Latin translation of the Talmudic anthology.⁴ It seems to me that this *redaktionsgeschichtliche* hypothesis cannot be equally maintained for the translation into Latin of the Talmudic proof texts included in the *Articuli*. Here, *CG* and *P* apparently do not represent respectively an earlier and a later stage in the translation; rather, the few leading errors seem to be mainly due to *CG*'s mechanical misunderstandings of the sometimes *difficilior* (and therefore earlier) text of *P*. Such is the case in: **VI** faciendi i.e. affirmativis *P*] faciendum affinitatis *CG* || **XII** tenerunt *P*] torruerunt *CG* | miaudent i.e. *P*] mandavit *CG* || **XIII** facio *P*] serio *CG* || **XIV** manuali *P*] aiali *C* animali *G* || **XVII** ad dicendum *P*] adiscendum *CG* || **XXIII** intrarem *P*] iterum *CG*.

The opposite case – that of *CG* bearing a primary mistake in translation, later corrected in *P* – possibly occurs only in: **XV** et praesis diei et nocti *P*] ut praesis diei nox *CG*.

Furthermore, the textual tradition of the *Articuli* is represented by fewer witnesses than that of the *Extractiones*. Thus, the *stemma* I propose for the *Articuli* only partly corresponds to the one formulated by de la Cruz Palma for the *Extractiones*,⁵ and is as follows:

4. De la Cruz Palma, 'El estadio textual'.

5. De la Cruz Palma, 'El estadio textual', p. 33.

4. List of abbreviations

4.1. Manuscripts⁶

- C* Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, MS 153, ff. 67vb-71ra (14th cent.)
- G* Girona, Arxiu Capitular, MS 19b, ff. 73vb-76rb (14th cent.)
- [*Z*] Paris, Bibliothèque Mazarine, MS 1115, ff. 390b-401b (17th cent.; not collated, as *descriptus* of *P*)
- P* Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS latin 16558, ff. 211rb-217vb (2nd half of the 13th cent.)

6. For further indications and bibliography on the MSS, see Fidora, 'The Latin Talmud', p. 17; Hasselhoff, 'Rashi's Glosses on Isaiah', p. 126; on *G* in particular see Fidora, 'Die Handschrift 19b'; on *P* in particular see de la Cruz Palma, 'El estadio textual', pp. 24-26; 30.

4.2. *Biblical Books*

The abbreviations of the titles of the books of the Bible are taken from Weber and Gryson (2007).⁷

4.3. *Technical terms*

<i>add.</i>	integration by a modern scholar
<i>coni.</i>	conjecture by a modern scholar
<i>dittogr.</i>	dittography
<i>ex</i>	ancient source for a modern conjecture or integration (e.g. a Hebrew or Aramaic passage in the Talmud used to correct or integrate a faulty passage in the Latin text)
<i>mg.</i>	indication, addition, or correction in the margin
<i>om.</i>	lack of one or more words in one or more manuscripts
<i>s.l.</i>	indication, addition, or correction above the line
<i>transp.</i>	variation in word order

4.4. *Text-critical literature referred to in the apparatus*

- Connell Hoff* Connell Hoff, Jean, ‘The Christian Evidence’, in *The Trial of the Talmud. Paris, 1240*, ed. by Robert Chazan, Jean Connell Hoff and John Friedman (Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2012), 93-125.
- Fidora-Cecini* Fidora, Alexander, and Ulisse Cecini, ‘Nicholas Donin’s Thirty-Five Articles Against the Talmud’, in *Ex Oriente Lux. Translating Words, Scripts and Styles in Medieval Mediterranean Society*, ed. by Charles Burnett and Pedro Mantas-España (Córdoba: UCO Press, CNERU – The Warburg Institute, 2016), 187-99.
- Loeb* Loeb, Isidore, ‘La controverse de 1240 sur le Talmud’, *Revue des Etudes Juives*, 1 (1880), 247-261; 2 (1880), 248-270; 3 (1881), 39-57.

7. See above, n. 4.

[De articulis litterarum pape]

[P 211rb] [C 67vb] [G 73vb] Quoniam «in ore duorum vel trium testium stat omne verbum» [Dt 19, 15; Mt 18, 16], [C 68ra] ad maiorem praecedentium firmitatem et certitudinem quaedam repetere quaedam super addere utile
 5 iudicavi, quae ex ore alterius interpretis sunt translata v vel vi annis prius, licet hic ponantur posterius; sciendum autem in primis quod, cum nescio quo Dei occulto iudicio seu permissione Iudaicorum librorum quos Talmut –id est documentum– antonomastice vocant errores et haereses necnon Christi et
 10 beatae Mariae et sanctorum blasphemiae, christianitatis contemptus et reprobatio, sed et totius Veteris Testamenti incredibilis corruptio, catholicae fidei professores usque ad ista tempora latuerunt; tandem fosso pariete apparuit ostium unum, «et ecce omnis similitudo reptilium et animalium abhominatio, et universa idola domus Israel depicta per totum» [Ez 8, 10]. Anno enim ab incarnatione Domini m° cc° xxxvi° circiter pater misericordiarum
 15 Iudaeum quendam nomine Nicholaum Donin de Rupella vocavit ad fidem, in Hebraeo plurimum eruditum etiam secundum testimonium Iudaeorum ita ut in natura et grammatica sermonis Hebraici vix sibi similem inveniret. Hic accessit ad sedem apostolicam et bonae memoriae Gregorii papae pontificatus eius anno xii° praedictorum librorum nefandam detexit malitiam et quosdam
 20 specialiter expressit articulos super quibus ad reges Franciae, Angliae et Hispaniae litteras apostolicas impetravit ut, si in praefatis libris contingeret talia reperiri, igni facerent eos tradi. Collectis igitur auctoritate regia de toto regno Franciae cunctis libris Talmut [P 211va] et Parisius deductis, una die combusti sunt ad xiiii quadrigatas, et sex in alia vice; praedictos itaque libet
 25 articulos inprimis hic scribere singulisque praepone verba transcripti papalium litterarum quarum in fine huius operis transcripta reperies, verbi causa.

i^{us}. Asserunt Iudaei legem quae Talmut dicitur Dominum edidisse. In cezer Mohed in macecta Sabaz, in perec Bama madlikym, quod interpretatur in quo
 30 illuminantes, dicitur sic: “Miaudent –i.e. dicunt– magistri: accidit in quodam

2 trium] tri[du]m G testium] om. CG 4 firmitatem] [veritatem] firmitatem CG 5 sunt] super CG 6 ponantur] ponatur C 10 incredibilis] incredulum CG 11 fosso pariete] fosse paritate CG 12 ostium] ut hostium C ut ostium G reptilium – animalium] reptilia et alium CG 14 circiter] s.l. P vel circiter G 15 nomine – Rupella] om. CG 16 plurimum eruditum] populum C plurimum G ita] idem CG 17 vix sibi] vixque CG 19 malitiam] milliciam G 22 eos] om. CG 24 xiiii] xxiiii CG libet] libros libet P 25 singulisque] singulum quod CG 28 legem] s.l. C

Orth.: 28-29 cezer Mohed] cezemohed CG 29 Sabaz] sabat CG Bama madlikym] bamamatlikym C bama matlikym G 30 Miaudent] Miadent C Myadent G

goy –gentili– quod venit coram Samay, dixitque ei: quot leges vobis? Respondit: duae, una in scripto alia in ore” [Sab 31a]. Ad idem in eodem libro in macecta Ioma, quod interpretatur dies, in perec Amarahem hamune, quod interpretatur dixit eis ballivus, dicit Rab: “Affirmavit Abraham pater noster totam legem sicut scriptum est: «Quia audivit vocem meam et custodivit 35
custodiam meam, consuetudines meas et leges meas» [Gn 26, 5]” [Yom 28b], et *infra*: “Dicit Rab Asse: Tenuit Abraham pater noster commixtiones coquinarum”. Glosa: “Quae non erant dandae per Moysen in Syna, sed per scribas instituendae sicut dictum est: Leges meas, duas leges, unam de verbis legis, et unam de verbis –scribarum–. Item in cezer Jessuhot in macecta 40
Cenezerim in perec Helech: “Etiam si dicat: tota lex, de celo excepto –hoc puncto– hoc caluahomer –i.e. leve et grave, quod nos dicimus locum a maiori vel minori–, vel ista gyeza sana quod est de[P 211vb]cisio equalis, –id est locus a simili–, hoc est: Sermo Domini contemptus est” [San 99a-b], q.d. ille est de quo scriptum est: «Verbum Domini contempsit et preceptum eius fecit irritum, idcirco 45
delebitur, etc.» [Nm 15, 31].

ii^{us}. De verbo Domini dicunt traditam hoc legitur in Brakot, in primo perec: “Dicit [G 74ra] Rby Leuy: [C 68rb] Quid est quod scriptum est: «Et dabo tibi tabulas lapideas et legem ac mandata, quae scripsi ad docendum ea» [Ex 24, 12], tabulas lapideas i.e. legem, legem i.e. Mysna, mandata i.e. consuetudines 50
et praecepta, que i.e. iudices, scripsi i.e. Mykara –Historiographa et Prophetas–, ad docendum ea i.e. Talmud docens quod omnia ista fuerunt halaka –lectio– Moysi in Syna” [Ber 5a]. Ad idem in cezer Mohed in macecta Meguilla, quod interpretatur rotulus, in perec Hacore et hameguilla: “Quid est quod scriptum est: «Dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas et super eas sunt omnia verba 55
quae locutus est vobis etc.» [Dt 9, 10], docens quod Deus ostendit Mosse puncta legis et puncta scribarum et ea quae scribae erant expectantes ad renovandum” [Meg 19b] –puncta scribarum i.e. traditiones vocant legem super os i.e. Talmut–.

34 dixit] dicit G 37 Tenuit] tremuit CG 38 sed] om. C 39-40 unam – unam] una – una G 40 de] om. CG in Iessuod macecta *transp.* CG 42 leve] lege C minori] a minori CG 43 quod – equalis] om. CG id] hoc CG 44 est] om. CG 47 De verbo] a verbo C in²] om. G 49 ea] eam CG 51 et] i.e. C i.e.] om. C 52 ista omnia *transp.* G 54 Quid] quod G 55 sunt] sicut *Loeb* 56 vobis est locutus *transp.* C vobis locutus est *transp.* G 57 expectantes] spectantes C 58 renovandum] renovandam C

In marg.: 35 Ge. xxvi° P 45 Nu. xv P 55 Deu. ix P

Orth.: 31 Samay] samy C 33 Amarahem hamune] amahan hammune C Amahan hammune G 38 Moysen] moyssem C 41 Cenezerim] cenhezerim CG Helech] helec CG 43 gyeza sana] guezra saua C gzera saua G 47 Brakot] brakarod C brakaod G 48 Rby Leuy] Raby Leui CG 50 Mysna] Myssna G 51 Historiographa] ystoria graffa C hystoriographa G 53 Syna] Sina C Mohed] mohez C 54 Hacore – hameguilla] hacorer et hameguilla C haconzer ha meguilla G 59 Talmut] Talmud CG

- 60 iii^{us}. Et insertam eorum mentibus mentiuntur hoc legitur in ceser Nassym in macecta Guytim, quod interpretatur libelli repudii, in perec Hanyzakym i.e. dampnati, ubi dicitur: “Darsat i.e. glosat Iudas filius Nahaman discipulus Relakys: Scriptum est: «Scribe tibi verba haec, quia super os verborum istorum pepigi tecum pactum et cum Israel» [Ex 34, 27]. Istud quomodo? Sed
- 65 hoc est: Verba quae sunt in scripto tu non [P 212ra] potes dicere ore –i.e. verba Bibliae non potes dicere ore, cordetenus nisi in libro–, verba super os –i.e. Talmud– non potes dicere in scripto de domo Rby Hysmael dictum est: Ista tu scribens –verba Bibliae–, sed non scribes Halakod –i.e. Talmud–. Dicit Rby Johan: Non pepigit Deus foedus cum Israel nisi propter verba super os i.e. Talmud, sicut scriptum est: Quia super os verborum istorum pepigi tibi pactum et cum Israel” [Git 60b]. Ad idem in cezer Jessuhot, in macecta Bauamecia i.e. porta media in perec Illumecioz i.e. iste inventiones, in fine ubi dicitur: “Miaudent –i.e. dicunt– magistri: Qui studet in Mikara Biblia, modus est et non ille est modus” [Bm 33a]. Glosa: “Modus est quo ad quid sed non modus simpliciter, quia Mysna et Talmut meliores sunt quam Michara –Biblia–, quia non nisi cordetenus addiscuntur, et oblivioni traduntur; in diebus enim ipsorum magistrorum non erat Talmus scriptus nec concessus ad scribendum sed ex quo corda –ingenia– minorata sunt, coeperunt antecessores nostri scribere Talmud”.
- 80 iv^{us}. Dicunt etiam eam tamdiu sine scriptis servatam donec quidam venerunt quos sapientes et scribas appellant qui eam ne per oblivionem a mentibus hominum laberetur in scripturam cuius volumen, in inensum excedit textum Bibliae, redegerunt. Hoc legitur in cezer Nassym, in macecta Guitym, in perec Hanizakym, ubi dicitur: “Raua et Rab Joceb dicunt ambo: Iste liber de
- 85 Aftarta –liber est lectionum sumptarum de Biblia, in quo legitur in [P 212rb] synagoga–, vetitum est legere in ipso. Quare? Quia non fuit datus ad scribendum”. Glosa: “Quia non fuit concessum scribere de Mykara Biblia minus quam librum integrum. “Mor filius Rab Asse dicit: Vetitum est accipere menier –i.e. manuale

64 pepigi] pepugi C Sed] scilicet *Loeb* 65 ore] *om. CG* 67 de domo Rby Hysmael] de domo [Ysrael] Rby Hysmael C Ista] *om. C* scribens] scribes *CG* 68 Talmud] verba Talmud *CG* 69 sicut] i.e. C 71 Jessuhot] Jessua C Jessuot G 72 ubi] ibi *CG* 73 Biblia] in Biblia *CG* 74 quo] de quo *CG* sed] et *CG* 75 non nisi] non est nisi *CG* 78 minorata] memorata C 80 eam] *s.l. C* 81 qui] qua *CG* 82 in inensum] in tensus *C* intensus G 85 lectionum] electionum *C* electionum G

In marg.: 63 Exo. xxxiii P 65-66 i.e. verba Bible non potes dicere G

Orth.: 60 ceser] cezer *CG* 61 Guytim] guitym *CG* Hanyzakym] hanykakym C 63 Relakys] relakis C 68 Rby Johan] Rby ioham C Raby iohan G 71 Bauamecia] buua mecia C baua mecia G 72 Illumecioz] illi mecioz C illi mecior G Miaudent] myadent C 73 Mikara] Mykara G 75 Talmut] Talmud *CG* Michara] mykara C mykara i.e. G 77 Talmus] talmud *CG* 83 Guitym] Guitim *CG* 84 Hanizakym] hanyakym C hammyakym G Raua] Raba *CG* Joceb] ioseph *CG* 85 Aftarta] alpha ara C alphaara G

dictum legendarium–. Quare? Quia non est conveniens legere in eo. Quia Rby Johan et Relakys respiciunt in libro de agaza”. –Agaza dicitur [C 68va] expositio 90
 verborum Bible per Talmud–. Obicit: “Et numquid datum est ad scribendum. Non,
 sed ex quo non potest esse, glosa: quin scribatur, ex quo corda –ingenia–
 minorata sunt et lex oblivioni traditur, «Tempus faciendi Domino,
 dissipaverunt legem tuam» [Ps 118, 126]” [Git 60a]. Glosa: Tempus est
scribendi Domino ne tradatur oblivioni, propter hoc dissipaverunt legem 95
 tuam quia scribunt eam licet prohibuisses “similiter hic ex quo non potest
 aliud et aliter esse, «Tempus faciendi Domino, dissipaverunt legem tuam»”.
Glosa: “Sicut supradictum est de libro Agaza, quod potest scribi quia aliter
non potest esse sine oblivione, eadem ratione liber Aftarta scribi potest quia
quaelibet synagoga non potest habere Bibliam integram”. 100

v^{us}. In qua inter cetera inania continetur, quod dicti sapientes et scribae melius
valent quam prophetae: hoc legitur in cezer Jessuot, in macecta Bauabatra,
quod interpretatur porta ultima, in primo perec i.e. [G 74rb] capitulo: “Dicit
Rab Uuzim: A die qua domus sanctuarii fuit deserta, accepta est prophetia a
prophetis et data est sapientibus” [Bb 12a]. Obicit: “Sapiens nonne est 105
propheta ipse? Etiam sed quamvis assumpta fuerit a prophetis, a sapientibus
non fuit accepta. Dicit [P 212va] Amemar: Et sapiens melior est quam
propheta”.

vi^{us}. Et verba legis scriptae destruere potuerunt. Hoc legitur in cezer Nassym,
in macecta Ieuamoz, in perec Haissa sehalach quod interpretatur mulier quae
ivit, ibi dicitur: “Nonne conveniunt ad eradicandum verbum legis” [Yeb 89b].
Respondit et probat quod sic: postea pluries querit et pluries probat; in fine
dicit sic: “Sede et non facias, variatum est” [Yeb 90a]. Glosa Salomonis:
“Quia de praeceptis faciendi i.e. affirmativis possunt scribae praecipere quod
sedeat, et non faciat quia non est ibi eradicamentum faciundo sed obmittendo, 115

89 eo] *add.* «Mais cela est faux, on peut y lire et on peut le porter le samedi» *Loeb ex* Git 60a
 ביה ולא היא שרי לטלול ושרי למקרי בה 91 per] *om.* CG 92 scribatur] [ex] <scribatur> C 93 minorata]
 memorata C Domino] Domina CG 95 propter hoc] ipsi CG 97 aliud <et aliter s.l.> esse P] esse
 aliter C aliter esse G faciendi] faciendi fa *ditto*gr. P Domino] Domine CG 99 esse] omne CG 101
 inania] magna [q] C 101 quod] quia C 105 Obicit] abicit C 106 Etiam] est C *om.* G 109 scrip-
 tae] scripta C 112 Respondit] respondet CG 113 variatum] narratum C Salomonis] Salomonis dicit
 CG 114 Quia] quod G faciendi – affirmativis] faciendum affinitatis CG scribae *coni.* *Loeb*] scribere
 PCG praecipere] praecipe CG 114 quod] quae G 115 faciat] faciet C

In marg.: 106-107 sapientes iudeorum meliores reputant se prophetis et dicunt quod potuerunt destruere verba legis G

Orth.: 90 Johan] iohan C agaza¹] agazat CG Agaza²] agazat C 99 Aftarta] aphaara CG 102 Bauabatra]
 Bauabazera C bauabacera G 104 Rab Uuzim] Rby mytym C Raby mytym G 109 cezer] cesser C
 ceser G Nassym] masym C massym G 110 Ieuamoz] iesmanor CG sehalach] stalat CG

per se enim eradicantur”. “Dixit ei: Volui tibi obicere” [Yeb 90b] vii modis, quorum unus est de lege qua praecipitur quod iubilent prima die vii mensis, et scribae prohibuerunt quod die sabbati non fiat hoc. Dicit enim Raua, quia fortassis obliviscerentur portare tubas in synagoga, et sic oporteret eas
 120 quaerere et deferre per vicos, quod esset grande peccatum, ut legitur in libro Mohed in macecta Chuca, in perec Iubal uaharaua [Suk 42b sqq.]; alius modus est mirelab i.e. palma quam prohibet idem Raua accipere eadem ratione xv^a die mensis vii, scilicet in festo tabernaculorum [Suk 43b] quod tamen praecipit lex [Lv 23, 39-40]. Alii vque modi similiter sunt praeceptorum
 125 faciendi que magistri fieri prohibuerunt: “Modo quod mihi respondisti sede et non facias eradicare non est? Omnia haec sunt sede et non facias”. Glosa est: “Ex quo respondisti mihi quod sapientes prohibere possunt praecepta faciendi quoniam sede et non facias non est eradicare, omnia quae volebam tibi [P 212vb] obicere talia sunt unde sede et non facias est in illis propter quod non possum ista tibi obicere”. Ad idem in cezer Mohed in macecta Ros hasana i.e. caput anni, in perec Ymen makyrym, ibi legitur: “Quid docet dicere: «Vos, vos, vos» [Lv 23, 2.3.7]; vos etiam ignorantes; vos etiam scientes; vos etiam errantes” [Rh 25a]. Glosa: “Super sollemnitatibus scriptum est: «Hii sunt termini Dei, quos vocabitis eos» [Lv 23, 2]; pro eos est in Hebraeo: ocem ter, et fingunt de ocem, atem quod est vos. Dicitur autem ibi vos [C 68vb] ter ad docendum nos quod scribae possunt mutare terminos festorum. Ignorantes, scientes errantes; ignorantes, cum non possint invenire novilunium per quod vere possint cognoscere diem festi, et per talem ignorantiam alia die celebrant hoc datur intelligi per primum vos per
 140 secundum vos, etiam scientes, quod possunt festa mutare et scienter et voluntate propria et mandato; per tertium vos etiam errantes, datur intelligi quod si aliquorum decepti testimonio, crediderint fuisse novilunium quando non fuerit et tunc celebraverint festum, ratum est quod fecerunt”. Unde per hunc modum mutaverunt omnia festa sua. Ad idem in eodem loco: “Hii sunt termini Dei, quos vocabitis eos vocabulo, sanctuarii sive in terminis suis, sive
 145

116 eradicantur] erradicatur C modis] modiis C 118 enim] om. G Raua] Rab CG 119 obliviscerentur] obliviscuntur C tubas portare *transp.* CG synagoga] synagogam G 120 libro] cezer C cezer G 122 mirelab] iubal CG accipere] recipere C 124 similiter quinque modi *transp.* CG praeceptorum] praecepta CG 125 fieri] om. C 129 tibi] [q] tibi G sunt unde] unde CG in] *s.l.* P 130 tibi ista *transp.* C 131 Quid] quod CG 132 Vos¹ – ignorantes] om. C 134 quos] quod CG 135 ocem ter] ocimter C ocemiter G 137 possint] possunt CG 138 possint] possunt CG talem] tale C 139 celebrant hoc] celebratur hic C 140 secundum] istut C et¹ – et²] etiam scienter quod CG 144 idem] diem CG

In marg.: 124 Leu. xxiii. P 134 Leu. xxiii P

Orth.: 121 Chuca] Thuca CG uaharaua] vahaiaua CG 122 Raua] Raba C Rava G 123 vii] septimi G 131 hasana] assana C Ymen makyrym] himen makyrim C ymen makyrim G 135 atem] acem G

sine terminis suis” [Rh 25a]. Glosa: “Probat per hoc quod possunt sapientes facere festa sua et in terminis suis et extra terminos”. Ad idem in cezer Jessuhot in macecta Makoth, in ultimo perec i.e. capitulo: “Dicit Raua: Tam stulti sunt homines qui coram rotulo assurgunt [P 213ra] et coram magno homine non assurgunt at vero in libro scriptum est –in rotulo–: «xl percutiet illum» [Dt 25,3], et venerunt magistri et diminuerunt unum” [Makk 22b]. Glosa: “Propter hoc dicit Raua, quod magis assurgendum est magno homini i.e. sapienti, seu scribae vel magistro scientiae Talmut, quam rotulo cum maiorem habent potestatem quam ipsa lex”.

vii^{us}. Et credi debet eisdem si sinistram dexteram dicerent vel e contrario dexteram verterent in sinistram. Hoc scriptum est: «Non declinabis neque ad dexteram neque ad sinistram» [Dt 17, 11]. Glosa Salomonis: “Etiam si dicant tibi super dextera quod sit sinistra et super sinistra quod sit dextera”. Ad idem in cezer Mohed in macecta Sabat in perec Bama malykym, super hoc quod statuerunt accendere candelas cereas viii diebus in festo Hanuka, pro victoria Iudith, et quando accendunt eas, faciunt benedictionem et dicunt: “Quid benedicitur? Benedictus qui sanctificavit nos, in praeceptis suis, et praecepit nobis accendere candelas in festo Hanuka. Ubi praecepit nobis? Dicit Rab Auoya: De Non declinabis” [Sab 23a]. Glosa: “Accensio candelarum non est ex lege sed a praecepto scribarum, verum[G 74va]tamen per hoc quod supra scriptum est: Non declinabis etc. Intendit Rab Auoya, probare quod illud quod praecipunt tantum valet quantum si Dominus preciperet”. “Rab Naaman filius Ysaac dicit quod «Interroga patrem tuum et annuntiabit, senes et dicent tibi» [Dt 32, 7]”. Unde accidit quod super traditionem [P 213rb] quam fecerunt de lotione manuum dicant ita: “Benedictus Deus Deus noster qui sanctificavit nos in praeceptis suis, et praecepit nobis super lotione manuum” et sic faciunt in multis huiusmodi.

147 et¹] om. C 150 at] aut CG 152 Propter] Super CG est] om. CG 154 habent] habeant CG 156 neque] nec C 158 dextera¹] dexteram G sinistra²] sinistram G dextera P dextera²] sinistra P 165 quod] om. C 168 Naaman] aamari filius dicit C aamari filius G Ysaac] om. C quod] om. C senes] senes tuos CG 169 quod] om. CG

In marg.: 150 rotulo] Deu. xxvi <xxv> mg. P 155 magistri de talmud maiorem potestatem habent quam lex G 157 Deu. xvii^o P 168 Deu. 32 P

Orth.: 148 Jessuhot] Jessuot CG Makoth] Makod CG 153 Talmut] talmud G 158 dextera¹] dextera C 159 Sabat] Sabbat C malykym] mazlikym CG 160 Hanuka] hamyka CG 163 Hanuka] hamyka CG 165 verumtamen] verum tamen G 166 Auoya] auoyhya C auohia G

viii^{us}. Morique debet qui non servavit quae dixerunt; hoc legitur in cezer Mohed in macecta Heruvim quod interpretatur mixtiones, in perec Ocym
 175 pacym quod interpretatur facientes palos, ubi dicitur: “Darsat –i.e. glosat–
 Raua: Quid est quod scriptum est: «Hiis amplius fili mi, requiras, faciendi
 plures libros nullus est finis» [Ecl 12, 12]? Fili mi, esto velox in verbis
 scribarum magis quam in verbis legis, quia in verbis legis est Fac et non fac
 –supple sine morte–, et qui transgreditur verba scribarum debitor est mortis, et si
 180 tu dicas, si est in eis substantia –i.e. veritas– quare non fuerunt scripta?
 «Faciendi plures libros nullus est finis frequensque meditatio carnis est
 afflictio» [Ecl 12, 12]. Dicit Rab Papa: Docens quod omnis qui irridet verba
 sapientium punitur in stercore bullienti” [Er 21b].

viii^{us}. Qui prohibent ne infantes Biblia utantur quia non est modus ut dicunt
 185 discendum ea, sed doctrinam Talmut preferentes quaedam ediderunt pro sua
voluntate mandata. Hoc legitur in macecta Brakot in perec Thephilat [C 69ra]
hasahar, quod est oratio matutina ubi dicitur: “Cum Rby Elyezer fuit infirmus,
 discipuli eius intraverunt ad ipsum visitandum, et dixerunt ei: Magister, doce
 nos vias vitae, verbum in quo lucremur [P 213va] vias futuri saeculi. Dixit
 190 eis: Estote veloces in honorem sociorum vestrorum, et prohibete filios vestros
 a studio legis” [Ber 28b]. Glosa Salomonis: “Non assuefaciatis eos in Mykara
 Biblia, quia nimis abstrahit ad aliam doctrinam –infidelitatem–”. Et iterum ait:
 “Facite filios vestros sedere inter genua sapientium discipulorum et per hoc
 lucrabimini vitam alterius saeculi”. Quod autem sequitur in articulo probatur
 195 per hoc quod legitur in cezer Jessuot, in macecta Bauamecia, in perec
Illumecioz i.e. inventiones, ubi dicitur: “Qui studet in Biblia, modus est qui
 non est modus; in Mysna et Talmud, modus est super quo datur premium, sed
 in Talmud non est modus melior illo” [Bm 33a].

x^{us}. In quibus qui pro lege dixerunt optimum Christianorum occide. Hoc
 200 legitur in Ellesemoz: «Tulitque sexcentos currus electos quotcumque in

173 servavit] reservaverit CG 176-177 faciendi – finis] om. C 177 nullus est finis] om. G 179
 supple CG] supra P 180 i.e.] om. CG 181 est²] om. G 183 bullienti] buliente C bulliente G 184
 quia] quod G 185 discendum ea] discendi in ea CG 187 hasahar] halafar CG oratio] ratio
 CG 188 doce magister transp. C 189 vias vitae] vias viae vitae CG vias²] vitam con. Loeb. sae-
 culi futuri transp. CG 192 quia] quod CG 193 per hoc] hoc CG 196 inventiones] inventiones in
 fine CG 200 Ellesemoz] ellessemoz exodi C ellesemoz exodi G sexcentos] trecentos CG currus
 electos] lectos currus CG quotcumque] quotquot CG

In marg.: 173 qui transgreditur uerba scribarum reus est mortis G 177 Ecc. in fine P 191 prohibet
 studere in biblia quia trahit ad infidelitatem G 199 goy P

Orth.: 174 Mohed] moed G 174-175 Ocym pacym] ociim pasim C ocim pasim G 187 Elyezer]
 heliezer CG 195 macecta] mactecta C Bauamecia] baua mecia CG 196 Illumecioz] illu meciot C
 illumecyot G 197 Mysna] Myssna CG 200 Ellesemoz] ellessemoz C

Egypto curruum fuit» [Ex 14, 7]. Glosa Salomonis: “Unde erant illa animalia? Si Aegyptiorum, nonne scriptum est quod «mortua sunt omnia animalia eorum» [Ex 9, 6], et si de Israel, nonne scriptum est: «Omnes greges pergunt nobiscum. Non remanebit ex eis ungula» [Ex 10, 26]? Unde ergo fuerunt? Non nisi de hoc quod qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis fecit confugere servos suos et iumenta in domos per hoc dicebat Rby Symeon: Optimum goym occide, melioris serpentum contere caput” –q.d. ex quo illi qui boni fuerunt et timuerunt verbum Dei tradiderunt animalia sua ad persequendum populum Domini, optimus goym tamquam malus occidi potest–. 205

xi^{us}. Et Christianus quiescens vel studens [P 213vb] in lege poenae mortis subdatur hoc legitur in cezer Jessuot, in macecta Cenhezerin, in perec Arlamithoz, ibi dicitur: “Dicit Relakys: Goy qui quiescit debet mori ut dicitur: «Die et nocte non requiescent» [Gn 8, 22]” [San 58b]. Et infra: “Dicit Rby Johan: Goy qui studet in lege debitor est mortis, ut dicitur: «Legem praecepit nobis Mosse, hereditatem multitudini Iacob» [Dt 33, 4], ipsa nobis et non eis”. 210 215

xii^{us}. Et Christianorum quilibet arte qualibet vel ingenio potest decipi sine peccato hoc legitur in cezer Jessuhot in macecta Bauakama, i.e. porta prima, in perec Sorsenagai, i.e. bos qui petiit, in Mysna, ubi dicitur: “Bos Israel qui cornupetierit bovem extranei immunis est, et bos extranei qui cornupetierit bovem Israel sive sit simplex sive cornupeta reddet damnum integrum” [Bq 38a]. Obicitur contra hoc in macecta Guemara: “Quis est animus tuus? Si socii sui [Ex 21, 35] –i.e. si bos petierit bovem socii sui– si socii sui proprie –sumitur–, extranei –bos– cum cornupeteret bouem Israel quiptetur; et si socii sui non proprie –sumitur–, etiam bos Israel qui cornupetit bovem extranei debitor sit?”. 220 225
Responsio: “Dicit Rby Abhu: Ita dicit pachus –auctoritas–: Stetit et mensus est [G 74vb] terram, aspexit et solvit goym –gentibus– [Hab 3, 9]. Quid vidit? Vidit vii praecepta quae receperunt filii Nohe super se, et non tenuerunt illa, stetit et

202 quod mortua sunt] *mg. C* 203 scriptum] *om. C* 205 de hoc] hoc *CG* qui] *om. CG* 206 iumenta] invenit *CG* 207 melioris] meliorum *CG* 212 ibi – qui] *om. CG* 213 et¹] *om. C* 217 vel] *om. CG* 217-218 sine peccato] sine peccato ab eisdem *CG* 218 Bauakama] bava C bava bava G 219 petiit] petiit C Bos] uos C 220 extranei] Israel *CG* et] *om. CG* 223 sui¹] tui C bos] uos C petierit] percusserit *CG* sui²] tui C 224 bos] et bos C cornupeteret] cornupetet *CG* sui] *om. C* 225 etiam] et *CG* extranei *coni. Loeb ex Bq 38a*] Israel *PCG* 226 pachus] panchut *CG* 227 gentibus] eractibus C et actibus G 228 receperunt – se] ceperunt super se filii noe *CG* tenuerunt] torruerunt *CG* illa] *om. CG*

In marg.: 200 exo. xiii° b P 209 nota terribile verbum C 215 Deu. xxxiii P 217 goy P 227 Abac. iii P

Orth.: 206 Symeon] Simeon G 211 Cenhezerin] cenherezim C 212 Arlamithoz] arbamythoz C arbamithoz G 218 Jessuhot] iessuot *CG* 219 Sorsenagai] sorssenagai C 226 Abhu] aueu C auehu G

230 solvit –i.e. dedit gallice abandona– censum eorum Israeli. Rby Johan dicit:
 Resplendit de monte Pharan, de Pharan resplendit Dominus [Dt 33, 2] –i.e.
 dedit– [P 214ra] censum goym Israeli”. Et infra: “Miaudent –i.e. dicunt– ma[C
 69rb]gistri: Olim misit regnum nequitiae duos ballivos ad sapientes Israel
 235 dixerunt eis: Docete nos legem vestram, legerunt secundaverunt tertiiaverunt in
 hora transitus eorum dixerunt ipsis: Nos punctavimus in lege vestra, et veritas
 ipsa praeter verbum illud quod vos dicitis, bos Israel qui cornupetit bovem goy
 immunis est etc., et hoc verbum notificabimus regno”. Per hoc probant
sapientes, et dicunt Deum exposuisse Iudaeis res omnes gentium aliarum. Ad
idem in eadem macecta, in perec Hagocel, i.e. raptor, ibi dicit Rby Hysmael:
 240 “Goy –Christianus– et Israel qui venerunt coram te ad iudicium si potes facere
 quod Israel in iudicio obtineat fac et dic ei: ita est iudicium nostrum; in iudicio
 goym –gentium saeculi– fac eum lucrari et dic ei –Christiano–: sic est iudicium
 vestrum: si non, venietur contra ipsum per astutias et fraudes” [Bq 113a]. Et
infra dicit Rby Symenon: “Rapina goy –Christiani– vetita est, sed amissio rei
 suae absoluta est –i.e. concessa–”. Et infra: “Dicit Rby Samuel: Abnumeratio eius
 245 –i.e. deceptio in computatione– absoluta est” [Bq 113b]. Hoc probatur ibi multis
exemplis magistrorum. Item infra: “Fecit Raua praeconizari: Filius Israel qui
 scit testimonium goy –Christiani– et testificatur pro eo in iudicio gentium super
 –contra– Israel, socium suum, excommunicamus eum”.

250 xiii^{us}. Et quicumque iuramento aliquo vult non teneri [P 214rb] in anni
principio protestetur quod vota et iuramenta eius non valeant quae facies illo
anno hoc legitur in cezer Nassim in macecta Nezarim in perec Arbauanezarim
i.e. iiii^{or} vota, ibi dicitur: “Qui vult quod non teneantur vota sua toto anno stet
 in capite anni, et dicat: Omne votum quod ego expecto vovere toto anno
 255 impediatur et tali modo quod memoretur –protestationis– in hora voti” [Ned
 23b]. Et obicitur: “Si memoretur hora voti, eradicavit pactum suum
 –protestationem– et confirmavit votum suum. Et dixit Abaie: Dicit tali modo,

229 dedit] dedit CG censum] censum census *dittogr.* C Israeli] Israel G 230 Pharan²] phalari
 CG resplendit] splenduit CG 230-231 i.e. –Israeli] et dedit goym ysraeli CG 231 Miaudent i.e.]
 mandavit CG 233 tertiiaverunt] tertionaverunt CG 235 illud verbum *transp.* CG goy] Israel
 CG 236 probant] probat G 237 omnes] omnium CG 239 et Israel] *om.* C 242 si –venietur] sin
 autem veniet C sin autem venietur G 247 goy] ysrael <goy *mg.*> C et testificatur] et venit et testifi-
 catur CG 248 contra] *om.* C 249 Et] *om.* CG 250 quae facies] quaecumque facient CG 251 in
 perec arbauanezarim] *om.* P (*coni. Loeb*) 254 protestationis] protestestationis C 255 Si memore-
 tur] *om.* C 256 et¹] *om.* C

Orth.: 229 abandona] abanduna C ab anduna G 230 Pharan¹] phaaron CG 238 Hagocel] hagozel
 CG 238 hysmael] Ysmael CG 239 Goy] Goym G 243 Symenon] Simeon C Symeon G 251
 Nassim] Nassym CG 256 Abaie] Abbaye CG

quod non memoretur in hora voti. Raua dicit: Nimirum sicut diximus ab initio, sed tali modo quod pactus est in initio anni et in hora voti nescivit quod sponderit et nunc vovet; si memor sit in hora voti protestationis dicit: Sub priori animo facio votum meum, non est in eo –voto– tunc substantia; si non dixerit: Sub priori animo voveo, eradicavit pactum suum –protestationem–”[Ned 23b]. Glosa: “Ambo concordant in hoc quod protestatio facta in principio anni irritet vota illius anni, sed Abaie vult quod non sit memor protestationis in hora voti, et Raua vult quod memor sit illius”.

xiii^{us}. Tres quoque Iudaei quicumque sint possunt absolvere quemcumque ab omni iuramento hoc legitur in Mohed, in macecta Aguiga i.e. festivitas, in primo perec ubi dicitur: “Absolutio votorum volat in aere –i.e. non habet fulcimentum a Veteri Testamento–. Rby Elyezer dicit: Est eis –i.e. votis– super quo innitantur, prout dicitur: «Cum admirabuntur» [Lv 27, 2; Nm 6, 2] bis, in una admiratione ad obligationem, et in una admiratione ad absolutionem. [P 214va] Rby Jossua dicit: Est eis –votis– super quod innitantur, prout dicitur: «Quod iuravi in ira mea» [Ps 94, 11] in ira mea iuravi et paenitet me” [Hag 10a]. Glosa: “Per hoc ostenditur quod votum potest revocari, quando illum qui vovit pae[C 69va]nitet voti; probat etiam quod votum et iuramentum quantum ad hoc accipiuntur pro eodem, quoniam Rby Jossua confirmat absolutionem votorum per penitentiam iuramenti Dei”. Hoc etiam probat per illud: «Si quis virorum votum Domino voverit aut se constrinxerit iuramento non faciet irritum verbum suum» [Nm 30, 3], unde Samuel dicit post praedicta verba Rby Jossua: “Si fuisset ibi dixissem eis: Mea probatio melior est vestris, sicut scriptum est: Non facies irritum verbum suum, ille verbum suum non irritat, sed alii –qui absolvunt– irritant ei” [Hag 10a]. Dicit etiam Raua, in praedicto perec Arbaia nezarim, quod omnis qui facit votum, quasi qui edificat bama –excelsum– et qui sustinet [G 75ra] illud –i.e. qui non facit se a voto absolvi–, quasi qui sanctificat –sacrificat– super excelsa” [Ned 22a]. Per hoc patet quod homo non solum potest se facere absolvi a voto sed etiam

257-258 non memoretur – modo quod *coni. Loeb ex Ned 23b] om. PCG 258* in inicio] inncio C inicio G 259 sponderit] respondit C spondit G 260 facio] serio CG 261 protestationem] potestate CG 262 concordant] concordat CG 262 in] et G 264 Raua] rana G 265 quemcumque absolvere *transp. CG 267 ubi] ibi CG 268 a] i.e. CG i.e. votis] votum CG 269 admirabuntur] admirabitur CG 270 admiratione²] om. CG 271 votis] votum CG 272 iuravi] iuravi iuravi dittoqr. P 274 vovit] vo[ta]vit P probat] patet CG 276 Dei. Hoc] de hoc CG probat] patet CG 277 constrinxerit] confluerit in CG 278 faciet] faciat C post] om. CG 280 facies] faciet CG 282-283 facit – qui¹ *coni. Loeb ex Ned 22a] om. PCG 283 excelsum] om. CG 284 sanctificat sacrificat] sanctificat sanctificat dittoqr. C sanctificat G excelsa] excelsum CG 285 solum] om. CG**

In marg.: 272 Ps. P 278 Nu. xxx a P

Orth.: 263 Abaie] abay CG 266 Mohed] mohet CG Aguiga] guyg CG 268 Rby Elyezer] Raby helezer C Rby elezer G 271 Jossua] iosua CG 275 Jossua] iosua CG 277 se] sse C 278 Samuel] vsamuel CG 279 Jossua] iosua CG 282 Raua] Rava CG Arbaia nezarim] arbaahanezerim CG

tenetur. Item in Nassim in macecta Nezarim in pereg Naara hameoratha i.e. puella desponsata, legitur: “Absolutio votorum in tribus idiotis” [Ned 78a]. Obicitur: “Nonne scriptum est: «Capita tribuum ibi locutus est ad principes filiorum Israel. Si quis virorum votum Domino voverit etc.» [Nm 30, 2-3]?”
 290 Ergo idiotae non debent absolvere sed magistri. “Dicit Rab sive Rby Johan: In uno manuali” –gallice: menier, i.e. uno magistro per hoc probant quod tres idiotae vel unus sapiens [P 214vb] potest absolvere a votis–.

xv^{us}. Asserunt etiam Dominum peccasse hoc legitur in Kazassym, in macecta Sirassim, in pereg Illuterefod i.e. istae raptae: “Scriptum est: Fecit Deus duo magna luminaria, et scriptum est: «Luminare magnum et luminare parvum» [Gn 1, 16]. Dixit luna coram Sancto benedictus sit ipse –coram Deo–: Domine saeculi, est possibile duobus regibus quod serviant uni coronae? Dixit ei Deus: Vade et minora te ipsam. Dixit coram eo: Domine saeculi, quia dixi coram te verbum decens, minorabo me? Dixit ei Deus: Vade et praesis diei et nocti.
 300 Dixit ei: Quid valor candelae ad meridiem? Dixit ei Deus: Vade et Israel computent in te dies et annos. Et ait illa: Similiter per dies computabunt terminos suos sicut scriptum est: «Et erunt ad signa et ad terminos et ad annos et ad dies» [Gn 1, 14], dixitque ei Deus: Vade et iusti vocentur nomine tuo, Iacob parvus, Samuel parvus et David parvus, vidit illam Deus quod non
 305 resederat animus eius et ait Deus: Afferte super me indulgentiam quod minoravi lunam; et hoc est quod dicit Relakys: Quare demittatus est edulus principii mensis? Quoniam dicitur in eodem: «Dixit Deus edulus iste sit in indulgentiam» [Nm 28, 15] super me, quod minoravi lunam” [Hul 60b].

xvi^{us}. Et paenituisse iuramenti quod fecit in ira hoc legitur in Mohed in macecta Aguiga, in primo pereg ubi dicitur: “«Quod iuravi in ira mea» [Ps 94, 11] in ira mea iuravi et paenitet me” [Hag 10a].

288 tribuum *coni. Capelli*] tributum P tribus C tribuit G 289 domino votum *transp. C* 290 Rab – Johan] [Rby siue] Raby iohan C 291 manuali] aiali C animali G 292 potest] possunt CG 293 Asserunt] Asseruerunt C 294 i.e. iste] in isto C in iste G Deus] dominus C 295 magna luminaria] illuminaria magna C luminaria magna *transp. G* 296 coram] i.e. coram CG 298 quia] *om. CG* 299 decens] dicens CG deus ei *transp. C* et¹ – nocti] ut praesis diei nox CG 300 Quid] Quid est CG 301 computabunt] computabit G 302 terminos²] terminos [suos sicut scriptum est] C 304 Samuel parvus *coni. Loeb*] *om. PS* et David CG 305 resederat] recedebat CG quod] et C et <quia s.l.> G 306 demittatus] demutatus CG 307-308 in indulgentiam] indulgentia C indulgentiam G 309 penituisse] penituit se CG 310 ubi] ibi CG

In marg.: 296 Ge. i P 304 blas. P

Orth.: 286 Nassim] massym CG 286 Naara hameoratha] naarra hamenoratha CG 289 Israel] Ysrael C 294 Illuterefod] illuterefod CG 310 macecta Aguiga] maceta et auguigua C in macecta in anguigua G

[xvii^{us}.] Et sibi maledixisse quia iuraverat et absolutionem exinde postulasse hoc legitur in Jessuhot, in macecta Bavabatra, in perec Hamocher, ubi dicitur: “Dixit Raua filius filii Anna: Dixit mihi quidam mercator: Veni ostendam tibi montem Syna. Et vidi quod circumdabant eum scorpiones et erant sicut aggeres albi. Et audivi filiam [P 215ra] vocis –vocem Dei– dicentis: Gay –vhe– mihi quia iuravi [C 69vb] –glosa: de subiectione Israel–, et modo quia iuravi quis absolvet me? Cumque venissem coram magistris, dixerunt mihi: Omnis Raua asinus, omnis filius filii Ana inscius; erat tibi ad dicendum mutharlach mutharlach –i.e. solutum tibi, solutum tibi, hoc est absolvo te–. Et ille putavit quod iuramentum de diluvio illud –esset– et magisteri –dixerunt–: Si ita est quid est vhe mihi?” [Bb 73b-74a]. Glosa: “Si de iuramento diluvii est quare dixit: vhe mihi cum iuramentum esset bonum?” sed quia de iuramento subiectionis erat dicebat vhe mihi propter dolorem quem inde habebat, sicut scriptum est: «In omni tribulatione eorum est ei tribulatio» [Is 63, 9]”. Tamen ibi est lo per lameth et aleph scriptum, quod significat non, et legunt lo per lameth et vahu, quod significat ei.

xviii^{us}. Ac singulis noctibus sibi maledicere, quia dimisit templum et Israel subdidit servituti hoc legitur in macecta Brakod, quod interpretatur benedictiones, in primo perec, secundo folio, ubi dicitur: “Tres custodiae sunt in nocte, et supra quamlibet custodiam et custodiam sedens Deus et clamans sicut leo et dicens: Veh mihi quia destruxi domum meam, et combussi palatium meum et captivavi filios meos inter gentes saeculi. Dixit Rby Joce: Semel intravi desertum unum de parietinis Ierusalem ad orandum, venit Helyas rememoratus in bonum et custodivit mihi ostium et expectavit me donec explevi orationem. Exivi et dixit mihi Helyas: [G 75rb] Pax super te magister meus, et respondi: pax super te magister mi et domine” [BM 87a]. Et infra: “Et dixit mihi: [P 215rb] Fili, quam vocem audisti in isto deserto? Dixi ei: Filiam vocis rugientis –gallice: bruiet– ut columba et dicentis: Veh mihi quia feci desertam domum meam et combussi palatium meum, et captivavi filios meos inter gentes saeculi. Et ait mihi –Helyas–: Per vitam tuam et vitam capitis tui, non hac hora solum dicit ita, immo

315 Et] *om. C* 316 dicentis] dicentem *CG* Gay (*sic!*) Goy *CG* 319 ad dicendum] adiscendum *CG* 320 illud] id *CG* 324 eorum] *om. CG* 325 lo – aleph] io per samer et uau *CG* 325-326 quod – non] *om. CG* 326 lo – vahu] lophamer et aleph *CG* (aleph *G*) 329 folio] filio *C* filo *G* custodi-ae] custodes *CG* 330 quamlibet custodiam] quemlibet custodem *CG* et custodiam *coni. Loeb*] est custodia *PCG* et³] *om. CG* 331 combussi] combuxi *CG* 334 Exivi] exivit *CG* 336 Fili] filii mi *C* fili mi *G* 337 audisti] audivisti *C* Dixi] dixit *CG* bruiet] virent *CG* 338 et¹] *om. C* combussi] combuxi *CG* 340 vitam²] per vitam *CG* dicit] dixit *CG*

In marg.: 325 *Ys. lxiii c P* 329 *blas. P*

Orth.: 313 Jessuhot] jessuod *CG* Bavabatra] bava batera *CG* 314 filius filii] fillia filii *C* 316 vhe] *ve C* 318 Raua] Rava *CG* 319 mutharlach mutharlach] mutavlach mutavlach *C* mutalla<ch s.l.> mutalla<ch s.l.> *G* 321 vhe] *ve CG* 322 vhe] *ve C* *veh G* 323 vhe] *veh CG* 333 Helyas] helias *CG* 335 Helyas] helias *C* 338 Veh mihi] *ve michi CG* 340 Helyas] helias *G*

in omni die et die dicit hoc modo, et non tantum, sed in termino in quo Israel intrant domos orationum et domos scholarum et respondent: Sit nomen eius magnum benedictum, Deus quatit caput suum dicens: Beatus rex qui laudatur in domo sua ita, vhe patri qui captivavit filios suos, et vhe ipsis filiis qui captivati sunt desuper mensam patris sui” [Ber 3a].

xix^{us}. Item dicunt eum Abrahae fuisse mentitum hoc legitur in Jessuhot, in macecta Baua mecyā, in perec Hathoker ubit dicit Rby Ysmael: “Magnum quid pax quia Deus variavit in ipsa –i.e. mentitus est pro illa–, sicut scriptum est: «Dixit Deus ad Abraham: Quare risit Sara uxor tua, dicens: Num vere paritura sum anus?» [Gn 18, 13] Et non dixerat sic sed: «Postquam consenui et dominus meus vetulus est etc.» [Gn 18, 12], et Deus mutavit verba ne offenderetur Abraham quia ipse vetulum vocabat eum” [Bm 87a].

xx^{us}. Et Samueli prophete mandasse mentiri hoc legitur in Nassym, in macecta Jeuamoz, in perec Habahal jeuimor, ultimo folio, ubi dicitur: “Solutum –concessum– mentiri in re pacis, ut dicitur Pater tuus precepit nobis antequam moreretur, ut hec tibi verba diceremus: obsecro ut obliviscaris sceleris [P 215va] fratrum tuorum –et mentiebantur–. Dicit Rby Nathan: Eleemosina est –mentiri, scilicet pro pace–, sicut scriptum est: «Et ait Samuel: quomodo vadam etc.» [I Sm 16, 2]” [Yeb 65b]. Et infra: “«Et dices: Ad immolandum Domino veni» [I Sm 16, 2]. In domo Rby Hysmael dictum est: Magnum quid pax quia Deus mentitus est in ea, primo enim scriptum est: «Et dominus meus vetulus» [Gn 18, 12], et in fine scriptum est: «Et ego anus» [Gn 18, 13]”.

xxi^{us}. Et postquam templum deseruit ad mensuram iiii^{or} brachiorum certus sibi locus re[C 70ra]mansit, ubi studet in praefata doctrina; hoc legitur in Mohed, in macecta Brakod, quod interpretatur benedictiones, in primo perec, ubi dicitur: “A die quo deserta fuit domus sanctuarii non sunt Deo nisi iiii^{or} ulnae de halaka tantum modo locus” [Ber 8a] –i.e. quattuor brachiorum ubi studet in halaka, i.e. Talmut–.

341 sed] sed etiam CG 342 intrant] intravit CG 343 magnum] magisteri P quatit] traxit CG laudatur] taliter laudatur CG 345 sui] om. CG 346 in²] om. CG 347 Hathoker] vathoker C Rby Ysmael] s.l. P om. CG 348 pax] est pax CG quia] quod CG 349 Quare] quia C Sara] sera CG Num vere] nonne CG 350 anus] anno C 352 ipse vetulum] ipsa vetula CG vocabat] vocaverat CG 353 mandasse] mandavit se CG 354 folio] fillio C 356 moreretur] moriretur CG 360 In domo] de domo CG 361 est¹] om. C 363 Et] Et quod CG 364 ubi] ut <ubi> P hoc] lxx CG 366 Deo] domino CG nisi] ubi CG 367 tantum – ubi] tantummodo igitur C tantum modo sibi G

In marg.: 346 blas. P 350 Ge. xviii° P 353 blas. P 355 Ge. in fine P 362 Ge. 18 P 363 blas. P

Orth.: 344 vhe¹] ue C ve G vhe²] veh CG 346 Abrahe] abrae C Jessuhot] iessuot CG 347 mecyā] mecia CG 349 Abraham] abram C 353 Nassym] nasym C 354 Habahal jeuimor] abahal Jeminor C habahal Jeminor G 357 Rby] Raby C 360 Rby Hysmael] Raby ysmael C Rby ysmael G 364 Mohed] mohet C 365 Brakod] brako CG

xxii^{us}. Et cotidie exercet studium docendo pueros qui decedunt tali scientia non imbuti hoc legitur in Jessuhot, in macecta de Auozazara quod interpretatur servitium peregrinorum, in primo pereg ubi dicitur: “Xii horae sunt diei, in tribus primis sedet Deus et myaude –i.e. studet– in lege. In tribus secundis sedet et iudicat totum mundum; quando videt quod totum seculum reum est –gallice andetee–, surgit a sede iustitiae, et sedet in sede misericordiae; in tertiis sedet et regit –i.e. pascit– totum saeculum a rinoceronte usque ad pulices. In quartis sedet et ludit cum Leviathan, sicut dicitur in psalmo: «Leviathan istum creasti ad ludendum in eo» [Ps 103, 26]. Querit Aha a Rab Nahamam: A tempore desertionis templi a quo non fuit risus coram Domino. Sicut dicit Rby Ysaac: Sicut [P 215vb] scriptum est: Et vocavit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planctum etc. [Is 22, 12]. In tribus quartis horis quid facit? Sedet et docet pueros de domo magistri –i.e. qui decedunt dum docerentur adhuc parvuli–, sicut scriptum est: «Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum. Ablactatos a lacte et fortes ab uberibus» [Is 28, 9] et ante qui docebat eos? –q.d. tum ludebat cum Leviathan–. Si vis dic Mytraton –magnus angelus– et si vis dic quod utrumque faciebat Dominus simul” [Az 3b] etc. quae in macecta Auozazara superius reperies magis plene, xc. d.

xxiii^{us}. Rogat etiam super re ipsum ut Iudaeorum debeat misereri. Hoc legitur in Mohed in macecta Brakod, in primo pereg: “Dicit Rby Iohan in nomine Rby Ioce: Unde quod Deus orat? Quia scriptum est: «Laetificabo eos in domo orationis meae» [Is 56, 7], non dicitur in domo orationis suae, sed in domo orationis meae, inde quod Deus orat. Quid orat? Dicit Rab Papa: Sit voluntas coram me quod pie[G 75va]tates meae preoccupent iram meam, et volvantur pietates meae super modos meos, et deducam me cum filiis meis in modum pietatis, et quod intrarem cum eis in mensuram iudicii” [Ber 7a].

368 decedunt] decedent C 369 de] om. CG 371 In²] et CG 372 mundum] saeculum CG 373 andetee coni. Fidora-Cecini] audecoz P audeser CG sedet¹] residet CG misericordiae] pietatis CG 374 i.e.] seu CG a rinoceronte] a cornibus bubalorum imoeteo C a cornibus bubalorum imoeteo G 375 Leviathan²] scilicet Leviatan CG 376 a] om. CG 377 desertionis] destructionis CG 378 Dominus] om. CG 380 decedunt] decedunt C descendunt G docerentur] docentur CG 382 qui] quis CG 383 tum] tunc CG 385 xc. d. coni. Loeb ex P f. 186ra (antea 90a)] ex. d. P om. CG 388 Unde] vnde est CG 389 orationis²] om. C 390 inde] inde est CG 391 preoccupent] preoccupant CG volvantur] ynolliantur C <v.s.l.> uolliantur G 393 intrarem] iterum CG

In marg.: 376 Ps. P 382 Ys. 28 P 386 err P 387 deus orat se ipsum ut misereatur iudeorum G 389 Ys. lvi P

Orth.: 367 Talmut] talmud CG 369 Jessuhot] Jessuod C Jessuot G 371 myaude] miaude CG 375 Leviathan¹] Leviatan CG 376 Aha] acha CG Nahaman] Naamam CG 377 Rby Ysaac] Raby ysac C 383 Leuiathan] leuiatan CG Mytraton] mitraton CG 386 misereri] missereri C 387 Rby Iohan] Raby iohanan C 388 Rby] Raby C

395 xxiiii^{us}. Ac respondit se ab eis victum in disputatione sua super eadem doctrina
hoc legitur in Jessuhot in macecta Baua mecia i.e. porta media, in perec Zaha
i.e. aurum super quadam disputatione inter Rby Elyezer et sapientes discipulos
ibi dicitur: “Respondit Rby Elyezer omnes responsiones seculi [P 216ra] et
non receperunt ab ipso. Dixit eis: Si est sicut ego –dico–, arbor ista probet,
400 eradicata est arbor a loco et ivit quattuor ulnas, et rediit et stetit in loco suo;
dixerunt ei: Non affert homo similitudinem –exemplum– de arbore. Dixit eis: Si
est ut ego –dico–, rivus aquarum probet; redierunt aquae retro; dixerunt ei: Non
affert homo exemplum de aquis. Dixit eis: Si est sicut ego, parietes domus
405 scolae probent; inclinaverunt se parietes scolae ad cadendum, redarguit eos
–parietes– Rby Jossua: Si discipuli sapientium vincant iste istum quid vobis ad
casum? Non ceciderunt propter honorem Rby Jossua, et non erexerunt se
propter honorem Rby Elyezer et adhuc stant inclinati. Dixit eis: Si est sicut ego
–dico–, de coelis probent; exivit filia vocis –vox Dei– et dixit eis: Quid est vobis
410 iuxta Rby Elyezer, verum enim est sicut ipse –dicit– in omni loco. Surrexitque
Rby Jossua super pedes suos et ait: «Non est in coelis illa» [Dt 30, 12] [C 70rb]
–lex scilicet–. Quid est: Non est in coelis illa? Iam data est nobis super montem
Syna, et scriptum est in ea: «Post plures declinabis» [Ex 23, 2]. Invenit Rby
Nathan Helyam et dixit ei: Quid dixit Deus in illa hora? Respondit: Risit et
dixit: vicerunt me filii mei, vicerunt filii mei” [Bm 59b].

415 xxv^{us}. Et ter die quolibet lacrimatur hoc legitur in Mohed, in macecta Aguigua,
in primo perec ubi dicitur: “«Et si non audieritis eam, in absconditis plorabit
anima mea propter superbiam» [Ier 13, 17]. Quid est: «In absconditis»? Dixit
Rab [P 216rb] Samuel filius Yla in nomine Rab: Locus est Domino, ubi plorat
in eo et abscondita nomen eius –loci scilicet–. Quid est: «Propter superbiam»?
420 Dixit Rab Samuel filius Rby Ysaac: Propter superbiam Israel quae ablata est
ab eis et data gentibus saeculi, dicit Rab Samuel filius Naaman: Propter

394 ab eis – doctrina] ab eis in disputatione sua super eadem doctrina superatum CG 395 Zaha] Araha C Azaha G 397 responsiones] [sapientes] <responsiones mg.> C 398 arbor ista] arbor ista arbor ista CG 399 eradicata] erradicata C arbor] arbor CG a loco] om. CG rediit] reddit C 400 arbore] arbor CG 401 aquae coni. Loeb ex Bm 59b] om. PCG 402 Dixit] dicit CG ego] ego dico CG 404 iste] om. CG 407 Dei] diei CG 408 verum] vera CG 411 declinabis] declinandum CG 411-412 Rby Nathan] in rby natham CG 412 Deus] om. CG in] om. G 414 macecta] mactecta C 415 absconditis] sconditis C 417 Rab²] Raby CG 419 ablata] oblata CG 420 dicit – Naaman] Rab Samuel filius namaan dicit CG

In marg.: 394 blas P 396 baua mecia glo P 416 Ie. 13 P

Orth.: 395 Jessuhot] iessuod C Jessuot G Baua mecia] bauamecia G 396 Rby Elyezer] Raby helyer C Rby helyer G 397 Rby Elyezer] Raby helyezer C rby eliezer G 404 Rby Jossua] Raby iosua C Rby iosua G 405 Rby Jossua] Raby iosua CG erexerunt] erex[i]erunt P 406 Elyezer] helezier C heliezer G 408 Rby Elyezer] Raby helezier C Rby heliezer G 409 Jossua] iosua CG 411 Syna] synay C 414 Aguigua] auguigua C auguiga G 417 Yla] Ylla C 419 Rby] Rab CG

superbiam regalitatis celorum. Et estne fletus coram Deo? Et nonne dixit Rab Papa: Non est tristitia coram Deo sicut scriptum est: «Confessio et pulchritudo coram eo, fortitudo et gaudium in loco suo» [Ps 95, 6] [Hag 5b]. Solvunt: “Hoc non gravat. Istud est in domibus intrinsecis, illud in extrinsecis” –q.d. in istis plorat in illis gaudet–. Et nonne scriptum est: Vocavit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et planctum etc. [Is 22, 12]?” Solvunt: “Variata est desertio domus sanctuarii quia eciam angeli fleverunt sicut scriptum est: «Angeli pacis amare flebunt» [Is 33, 7], et iterum: «Plorans plorabit anima mea et descendet de oculo meo lacrima quia captivatus est grex Domini» [Ier 13, 17]. Dixit Rby Eleizar: Tres istae lacrimae ad quid? Plorans plorabit lacrima una super sanctuarium primum, et una super secundum, et una super Israel, quia sunt captivati. Et aliqui dicunt una super impedimentis legis”. Et infra: “Dicunt magistri: super tres plorat Deus cotidie, super illum qui potest studere in lege et non studet, et super illum qui non potest studere et studet, et super rectorem qui superbit super [P 216va] populum pro nihilo”. 425 430 435

xxvi^{us}. De Christo etiam dicere non verentur quod mater eius eum de adulterio concepit ex quodam qui ab eis Pandera vulgariter appellatur. Hoc legitur in Jessuhot in macecta Cenhezerym, in perec Arbamitoz, ubi dicitur: “Et ita fecerunt filio Tatada in Loz, et suspenderunt eum in vespere Paschae”. Obicitur: “Filius Thatada? Fuit filius Pandera. Dicit Rab: Maritus fuit Thatada, adulter Pandera”. Obicitur: “Maritus [G 75vb] fuit Papod filius Iuda”. Solvunt: “Scilicet dic: mater eius Thatada”. Obicitur: “Mater eius fuit Myriam –Maria– stibiatrix et comparatrix mulierum”. Solvunt: “Hoc est sicut 440

421 dixit] dicit C 422 tristitia *coni. Loeb* (Hag 5b)] ita PCG 422-423 et pulchritudo – suo (in psalmo)] et pulchritudo coram eo, fortitudo et gaudium in loco suo <in psalmo *mg.*> P in psalmo et pulchritudo coram eo fortitudo et gaudium in loco suo C 424 Istud] Istud enim CG d.] dicat C 425 in] et in C 426 etc.] <etc. *mg.*> C Solvunt] solunt G 427 desertio] discretio CG sicut] *om.* CG 428 amare] et amare CG 431 una?] unam C 432 dicunt] *om.* CG 436 dicere] *om.* C de] *om.* G 437 vulgariter] vulgariter CG 439 in Loz] et loch C etloch G 440 Obicitur] obitus CG 443 Myriam] miriam CG 443 et] *om.* CG

In marg.: 425 Ys. xxii P 427 Ys. xxxiii P 430 Jer. xiii e P 436 blas P 436 nota nequiciam iudeorum contra dominum nostrum iesum xpistum et beatissimam eius matrem G

Orth.: 395 Jessuhot] iessuod C Jessuot G 395 Baua mecia] bauamecia G 396 Rby Elyezer] Raby helyer C Rby helyer G 397 Rby Elyezer] Raby helyezer C rby eliezer G 404 Rby Jossua] Raby iosua C Rby iosua G 405 Rby Jossua] Raby iosua CG erexerunt] erex[i]erunt P 406 Elyezer] helezier C heliezer G 408 Rby Elyezer] Raby helezier C Rby heliezer G 409 Jossua] iosua CG 411 Syna] synay C 414 Aguigua] auguigua C auguiga G 417 Yla] Ylla C 419 Rby] Rab CG 430 Eleizar] eliezer CG 438 Jessuhot] jessuod CG 438 Cenhezerym] cenhererim C Arbamitoz] arba mythoz C arba mythor G 439 Tatada] thatada CG Pasche] pasce C 441 Papod] papos G

445 dicitur in Pumbezitha: declinavit haec –adulterando– a viro suo. Super hoc dicit glosa: “Filius Thatada est Iesus Noceri Nazarenus” [San 67a]. Hec eadem verba sunt in Mohed in macecta Sabba, in pereg Abone, in fine [Sab 104b].

xxvii^{us}. Et quod idem Iesus in stercore calido patitur in inferno, quoniam irridebat verba sapientium praefatorum, hoc legitur in Nassym in macecta Guitim in pereg Hanizakym, ubi dicitur: “Encloz filius sororis Tythot –Titi– fuit, et voluit Iudaeus fieri” [Git 56b], et infra: “Ivit et fecit ascendere Ihesum in phitonia –in caldeo dicitur neguigua, in hebreo orif– dixitque ei: Quis valens in alio saeculo? –i.e. qui meliores– Dixit ei: Israel. Quid est ad[C 70va]iungi eis? Respondit: Bonum eorum quaero, malum suum non quaero, quia «omnis qui tangit eos, quasi tangeret in pupilla oculi sui» [Za 2, 8]. Dixit ei: Iudicium illius hominis in quo? –i.e. Iesu– Respondit ei: In stercore bullienti, quia omnis deridens super verba sapientium iudicatur in stercore bullenti” –q.d. propter [P 216vb] hoc taliter sum punitus–.

xxviii^{us}. Adhuc dicunt quod quaelibet verba polluta proferre, peccatum est exceptis quae in contemptum ecclesiae vergere dinoscuntur hoc legitur in Jessuhot in macecta Cenhezerym in pereg Arbamithot, ubi dicitur: “Omnis blasphemia vetita est, praeter blasphemiam avozazara –ecclesiae–” [San 63b]. Eadem verba sunt in Mohed in macecta Meguilla in pereg Hacore ezha meguilla unde habent in usu, quod beatam virginem pollutam ac meretricem, et eucharistiam sacrificium pollutum appellant beatam scilicet virginem themea quod est polluta, et kezeza, quod est meretrix vocant, eucharistiam zeuatame quod est sacrificium pollutum [Meg 25b].

445 glosa] glosa salomonis CG 452 alio] illo C 453 Respondit] Respondit ei CG Bonum] bonorum CG suum] eorum *coni. Loeb* quaero – quaero] quaere – quaere *coni. Connell Hoff* qui] *om. CG* 454 ei] *om. CG* Iudicium] sic indultum C sic iudicium G 458 proferre] preffere C 459 vergere] verbigene CG dinoscuntur] dinostur C 465 polluta] pollutam G meretrix] meretricem CG 466 zeuatame] reuatame C

In marg.: 458 *goy P* 463 contra beatam Mariam virginem G

Orth.: 444 Pumbezitha] pumbezita C puniberita G 445 Thatada] tatada CG 446 macecta] mathecta C Sabba] saba CG Abone] a bone G 449 Guitim] guytym CG Encloz] Enclor CG Tythot] Titi] tythottiti CG 451 phitonia] phytonia CG neguigua] neguiga CG 460 Jessuhot] Jessuod CD Cenhezerym] cenhezerym G Arbamithot] Arba mytod C Arba mythod G 461 blasphemiam] blasphemiam C 462 Meguilla] meguigua C meguiga G Hacore] achore C ezha] hecha C 463 meguilla] [megula]<meuguigua> C megula G virginem] virginem C 465 themea] temea CG kezeza] hezessa C kezessa G

xxix^{us}. Et utuntur quibusdam vocabulis quibus romanum pontificem et Christianitatem dehonstant. Vocant enim sanctos kezessym, quod est scortatores, et sanctas kezesoꝝ quod est meretrices, et ecclesiam beth mossab vel beth kyce quod est latrina. Item crucem et ecclesiam toheua quod est abominatio, aquas benedictas maym temeym i.e. aquas pollutas, benedictionem kelala, quod est maledictio, predicationem nebuta, quod est latratus. Item legitur in Jessuhot, in macecta Auozazara, in primo pereg quod vetitum est homini dicere: “Quam pulcher est iste goy –Christianus–” [Az 20a], unde in usu habent pulchrum vocare mekoar quod est turpe, et turpe mekoar maginas quod est turpe proprie. Omnibus etiam festis nostris imponunt nomina blasphemiae. 470

xxx^{us}. In singulis diebus ter in oratione quam digniorem asserunt ministris ecclesiae regibus et aliis omnibus ipsis iudeis inimicantibus maledicunt. [P 217ra] Ista oratio est in Talmut et debet dici stando et iunctis pedibus nec ullo modo debet loqui de alio donec illam finierit qui eam dicit, nec eam interrumpere etiam si serpens involveretur talo eius hanc dicunt viri et mulieres, ter ad minus cotidie viri in Hebraeo et mulieres in vulgari et utrique submitte. Insuper sacerdos dicit eam bis in alto, et alii respondent: “Amen”, ad quamlibet inprecationem. Capitulum autem orationis in qua maledicunt illis quos supra diximus tale est: “Conversis non sit spes et omnes mynym –infideles– in hora –repente– disperdantur et omnes inimici gentis tuae Israel discindantur, et regnum nequitiae eradices, et confringas et conteras, et declines omnes inimicos nostros velociter. In diebus nostris. Benedictus tu Deus frangens inimicos et declinans impios”. Hoc capitulum vocatur benedictio Mynim et tota oratio Semonchecere quod est x et viii quamvis sint xix benedictions, unde super hoc obicitur in Mohed [G 76ra] in macecta 480

468 dehonstant] [anima veritate]<dehonstant> C enim] eos C 469 beth mossab] bethmossah CG 470 latrina] domus sedis assolationis CG Item] in G 471 benedictionem] benedictione C 472 kelala] kela CG 475 pulchrum] pulchram C maginas] megune *coni. Loeb* 477 quam] in qua CG 478 inimicantibus] limitatibus CG <dominantibus *mg.*> G 479 stando dici *transp.* CG et] *om.* CG 480 dicit] [dix]<dicit> G 481 involveretur] involvetur C 487 discindantur] discindantur C et¹ – nequitiae] in regnum nequitiae Romanum C regnum nequitiae Romanum G 487 conteras] convertas C 488 declines] declinas C nostros] in os C tu] *om.* C 489 vocatur] vocatur vocatur *dittogr.* P 491 in¹] que CG

In marg.: 467 err P 477 goy P 478 oratio iudeorum contra xpistianos G

Orth.: 468 kezessym] kecesim CG 469 kezesoꝝ] kezessoꝝ C kezesor G 470 beth kyce] ueth ha kyce C beth ha kyce G 470 toheua] theoua CG 471 abominacio] abhominacio CG 471 maym] mahym CG 472 nebua] nyuua C nyvua G 473 Jessuhot] Jessuod G 479 Talmut] talmud CG 485 mynym] mynim CG 490 viii] octo CG

495 Brakot in perec Tefilaz hasalzzyr i.e. oratio matutina: “Iste numquid sunt tantum xviii, xix sunt. Dicit Rby Levy: Benedictionem mynim –infidelium– in Jaune statuerunt eam” [Ber 28b]. Glosa Salomonis: “Longo tempore post alias, prope heresym Iesu Noceri Nazareni qui docuit eos infideles pervertere verba [C 70vb] Dei vivi”. In libro enim Mohed in macecta Roshasana i.e. caput anni in primo perec dicitur: “Mynim sunt discipuli Iesu Noceri qui subverterunt verba Dei vivi in malum” [Rh 17a]. Eadem verba sunt in eodem libro in macecta Brakot.

500 xxxi^{us}. Continetur etiam in doctrina praefata quod Iudaei ultra xii menses poenam inferni minime patientur, nec ulterius potest eis poena gehenalis nocere hoc legitur in libro Mo[P 217rb]ed in macecta Helurym, in perec Ocym pacym, ubi dicitur: “Peccatores Israel non habet ignis inferni potestatem in ipsis” [Er 19a]. Et infra obicitur: “Nonne scriptum est: «Transeuntes in vallem plorationis» [Ps 83,7] hoc dictum est super eis, qui transgrediuntur voluntatem Dei, quod profundatur eis infernus et ibi plorant peccata sua”. Solvunt: “Illud est de illis qui debent poenam unius horae in inferno et Abraham descendit et facit eos inde ascendere preter illum qui coit cum goya –Christiana–, quia prepucium eius extenditur et cognoscit eum Abraham”, quia circumcisio non apparet. Quod autem ultra xii menses poenam inferni minime patiantur probatur per illud quod legitur in primo perec de Ros hasana, ubi dicitur: “Peccatores Israel in corporibus suis –i.e. qui non ponunt filacteria in capitibus suis– et peccatores gentium saeculi in corporibus suis descendunt in infernum et iudicantur in eo xii mensibus, post xii menses corpus eorum finitur et anima ipsorum conburitur et ventus dispergit ea –corpora– et fiunt pulvis sub planta pedum iustorum sicut scriptum est: «Et calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum» [Mal 4, 3]; sed illi qui separati sunt a viis synagoge sicut mynim –infideles– et essicorczym –qui spernunt verba sapientium– et macoroz –accusatores– qui tradunt

492 Tefilaz hasalzzyr] tefilarha salzzyr CG 492-493 sunt – sunt] [d] xviii sunt tantum xix sicut C xviii sunt tantum xix sicut G 494 eam] illam C illa in eam G 495-496 qui – vivi] qui <docuit eos infideles pervertere verba s.l.> verba [Subverterunt verba dei vivi] docuit eos infideles pervertere verba dei vivi C 501 ulterius] nullatenus C ullatenus G 503 Helurym in perec] om. P (coni. Loeb) Heluzym in perec G 506 plorant] plorans C 508 eos] illos CG 509 eius] ipsius CG 509 extenditur] ostenditur CG 510 Quod – ultra] autem quod C autem quod ultra G 511 legitur] agitur C 513 capitibus] [corporibus]<capitibus s.l.> C 514 iudicantur] iudicant CG 514 post] et post G 517 planta – vestrorum] pulvere pedum vestrorum CG 519 et] in C

In marg.: 500 err P 500 nota errorem grandem G 517 mal. in fi. P

Orth.: 492 Brakot] brakod CG 493 Rby Levy] Raby leui C Rby leui G 497 caput] capud C 499 Brakot] brakod CG 501 gehenalis] jehenalis C iehenalis G 502 Moed] mohed CG 503 Ocym] osym CG 515 menses] mensibus C 519 essicorczym] effucrozim CG 519 macoroz] macozer CG

censum Israel in manibus goym –i.e. gentium– et messumatym –apostatae a fide–, 520
 et qui abnegaverunt legem, et qui abnegaverunt resurrectionem mortuorum,
 et illi qui dederunt timorem suum in terra vitae –praesentis– et illi qui
 peccaverunt et alios fecerunt peccare sicut Jeroboam filius [P 217va] Nabath
 et socii sui descendunt in infernum et iudicantur in eo a generatione in
 generationem, sicut scriptum est: Egredientur et videbunt cadavera virorum 525
 qui prevaricati sunt in me, vermis eorum non morietur et ignis non extinguetur.
 Infernus finit, et ipsi non finiunt” [Rh 17a]. In libro etiam Mohed, in macecta
 Sabad legitur quod Rby Symeon et filius eius dixerunt: “Iudicium impiorum
 in inferno xii mensium” [Sab 33b].

xxxii^{us}. Ac securus est in futuro qui in doctrina praefata studuerit in presenti 530
hoc legitur in libro Mohed in macecta Meguilla, in perec Benehair: “Dictum
 est in domo Helye: Omnis qui studet in halakod –verbis Talmut– assecuratum est
 ei quod erit filius futuri saeculi” [Meg 28b]; eadem verba sunt in libro
Nassim, in macecta Nydda in fine [Nid 73a].

xxxiii^{us}. Et omnes ieiunantes reputant peccatores hoc legitur in libro Mohed, 535
in macecta Tahniz, in primo perec, ubi dicitur: “Dicit Rby Samuel: Omnis
 sedens in ieiunio vocatur peccator sicut legitur de nazareo: «Et ignoscetur ei,
 quia peccavit super anima» [Nm 6,11]. Et legimus Rby Eleazar hakapar
 dicentem: “Quid docet discere: «Et ignoscetur ei etc.» In qua anima peccavit
 iste? Sed quia angustiavit se ipsum a vino –abstinendo– et certe per leve et grave 540
 –per locum a maiori–. Et quid iste qui non angustiavit se nisi a vino [C 71ra]
 vocatur peccator, –multo magis– ille qui angustiat se ab omnibus super unam –
 rationem– tot et tot –i.e. non tantum una ratione sed multis–” [Tan 11a].

xxxiiii^{us}. Dicentes Adam cum omnibus brutis et serpentem cum Eva coisse de
Adam [G 76rb] legitur in libro Nassym, [P 217vb] in macecta Jevamot in 545
perce Habaal ievamot, ibi dicit Rby Eleazar: “Quid est quod scriptum est:

521 et qui²] *om.* CG resurrectionem] nomine C 526 ignis] igne C 527 finit] finis C in²] *om.*
 CG 528 Sabad] et sabad CG quod] et CG 530 Ac] hoc CG futuro] [infern]<futuro> C [in]
 inf<uturo> G 531 Benehair] kenear CG. 536 Tahniz] *om.* CG 538 hakapar] halapar CG 539
 Quid] Qui C qua anima] quo animo CG 540 Sed] Scilicet Loeb 542 ille] *s.l.* C 544 serpentem]
 [eam] serpentem C 545-546 in³ – ievamot] *om.* P

In marg.: 525 Ys. in fi. P 530 err aut nassym P 535 err P

Orth.: 520 messumatym] mensym matym C messym matym G 528 Symeon] simeon CG 531
 Meguilla] megulla CG 532 halakod] halakoz C halakor G Talmut] talmud CG 536 Rby] Raby
 C 537 nazareo] nacareo G 538 Rby] Raby C 545 Jevamot] ieuamor C ienamor G 545-546 in³ –
 ievamot] in perec habaal ieuamor CG 546 Rby] Raby C

«Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea» [Gn 2, 23]? Docet quod venit super omne animal et feram nec fuit refigidatus eius animus donec fuit ei parata Eva” [Yeb 63a]. Glosa Salomonis: “Hoc nunc, ergo aliis vicibus servivit –coiit cum illis– et non ascenderunt in animum eius –i.e. non placuerunt ei–”.

xxxv^{us}. Et Cham Nohe patre suo fuisse abusum. Hoc legitur in libro Jessuhot in macecta Cenhezerim, ubi dicitur: “«Et vidit Cham pater Chanaan verenda patris sui etc.» [Gn 9, 22] Rab et Samuel unus dicit: Castravit ipsum, alius dicit: Abusus est illo” [San 70a]. Supra est plenius in macecta predicta.

555 Hii sunt articuli pro quibus praecepit papa Gregorius libros hoc continentes comburi.
Sequitur de quibusdam de diversis libris collectis, librorum et locorum ordine non servato.

547 Docet] dicit CG 548 nec] non CG refigidatus] refiguratus C refrigeratus G animus eius transp. CG 549 Hoc nunc] <et ait s.l.> non C et ait non G 552 dicitur] dicit CG 554 est^l] fuit C 555 praecepit] praecipit C

Orth.: 551 Nohe] noe CG abusum] abussum C Jessuhot] iessuod CG 552 Cenhezerim] cenherim C Chanaan] canaan CG 554 Abusus] abussus C

Bibliography

- Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem. Editionem quintam emendatam retractatam*, ed. by Robert Weber and Roger Gryson (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007).
- CAPELLI, Piero, ‘Nicolas Donin, the Talmud Trial of 1240, and the Struggles Between Church and State in Medieval Europe’, in *Entangled Histories: Knowledge, Authority, and Jewish Culture in the Thirteenth Century*, ed. by Elisheva Baumgarten, Ruth Mazo Karras and Katelyn Mesler (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2017), 159-178, 310-315.
- CHAZAN, Robert, ‘Trial, Condemnation, and Censorship: The Talmud in Medieval Europe’, in *The Trial of the Talmud. Paris, 1240*, ed. by Robert Chazan, Jean Connell Hoff and John Friedman (Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2012), 1-92.
- CONNELL HOFF, Jean, ‘The Christian Evidence’, in *The Trial of the Talmud*, ed. by Chazan, Connell Hoff and Friedman, 93-125.
- DE LA CRUZ PALMA, Óscar, ‘El estadio textual de las *Extractiones de Talmud* en el BnF ms. lat. 16558’, in *Studies in the Latin Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Eulàlia Vernet i Pons (Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), 23-42.
- FIDORA, Alexander, ‘Die Handschrift 19b des Arxiu Capítular de Girona: Ein Beitrag zur Überlieferungsgeschichte des lateinischen Talmud’, in *Zwischen Rom und Santiago. Festschrift für Klaus Herbers zum 65. Geburtstag*, ed. by Claudia Alraum *et al.* (Bochum: Winkler, 2016), 49-56.
- , ‘The Latin Talmud and its Place in Medieval Anti-Jewish Polemic’, in *Studies in the Latin Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Eulàlia Vernet i Pons (Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), 13-21.
- and Ulisse Cecini, ‘Nicholas Donin’s Thirty-Five Articles Against the Talmud’, in *Ex Oriente Lux. Translating Words, Scripts and Styles in Medieval Mediterranean Society*, ed. by Charles Burnett and Pedro Mantas-España (Córdoba: UCO Press, CNERU – The Warburg Institute, 2016), 187-199.
- HASSELHOFF, Görg K., ‘Rashi’s Glosses on Isaiah in Bibliothèque nationale de France, Ms. lat. 16558’, in *Studies on the Latin Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Eulàlia Vernet i Pons (Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), 111-127.
- LOEB, Isidore, ‘La controverse de 1240 sur le Talmud’, *Revue des Etudes Juives*, 1 (1880), 247-261; 2 (1880), 248-270; 3 (1881), 39-57.
- ROSE, Paul Lawrence, ‘When Was the Talmud Burnt at Paris? A Critical Examination of the Christian and Jewish Sources and a New Dating: June 1241’, *Journal of Jewish Studies*, 62 (2011), 324-339.